2

Bob

MA’NAVIY-AXLOQIY TARBIYA VA MAKTAB TARBIYAVIY AMALIYOTI

2.1. Davlat ramzlari, milliy qadriyatlar va maktab an’analari

2.2. Ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish

2.3. Tarbiyaviy mashg‘ulotlar, “Tarbiya” darslari va metodik tavsiyalar

2.4. Kitobxonlik, madaniyat, sport va ijtimoiy loyihalar

Tarbiyani tug‘ilgan kundan boshlamoq, vujudimizni quvvatlantirmoq, axloqimizni kuchaytirmoq, zehnimizni rivojlantirmoq lozim.

Abdulla Avloniy

Birinchi bobda tarbiyaning huquqiy, boshqaruv asoslari yoritildi. Mazkur bob esa shu asoslarning amaliy ifodasiga - maktab kunlik hayotidagi tarbiyaviy amaliyotning aniq yo‘nalish va shakllariga bag‘ishlangan. Unda Davlat ramzlari va milliy qadriyatlar, ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish, “Tarbiya” darslari va sinf soatlari, hamda “Beshta tashabbus” doirasidagi tadbirlar tizimi tahlil etiladi.

Bobning maqsadi - direktor tarbiyaviy faoliyatining barcha asosiy shakllari bilan tanishtirish hamda har bir yo‘nalish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berishdir.

2.1. DAVLAT RAMZLARI, MILLIY QADRIYATLAR VA MAKTAB AN’ANALARI

Davlat ramzlarining tarbiyaviy roli

Davlat ramzlari mamlakat mustaqilligi, milliy birligi, tarixiy xotirasi va fuqarolik qadr-qimmatining ko‘rinishlaridir. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining tegishli boblari bayroq, gerb va madhiyaning huquqiy maqomini belgilab beradi. Maktab tarbiyaviy faoliyatida ular nafaqat marosim shakli, balki vatanparvarlik tarbiyasining bevosita vositasi sifatida qaraladi.

Tarbiya jarayonida Davlat ramzlari bilan ishlash quyidagi normativ hujjatlarga tayanadi:

QR havola

“O‘zbekiston Respublikasi Davlat bayrog‘i to‘g‘risida”gi Qonun

(18.11.1991)

QR havola

“O‘zbekiston Respublikasi Davlat gerbi to‘g‘risida”gi Qonun

(02.07.1992)

QR havola

“O‘zbekiston Respublikasi Davlat madhiyasi to‘g‘risida”gi Qonun

(10.12.1992)

- **Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi** (VM-1059, 31.12.2019) - “Vatanga sadoqat” yo‘nalishining markaziy elementi;
- **MMTV buyrug‘i 190-son** (27.06.2023) - ma’naviy-ma’rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosari yo‘riqnomasida Davlat ramzlariga oid marosimlar tashkil etish alohida funksiya sifatida ko‘rsatilgan.

Davlat ramzlari bilan ishlashning amaliy shakllari

Haftalik saflanish marosimi

Har dushanba kuni dars boshlanishidan oldin o‘tkaziladigan saflanish marosimi - maktab tarbiyaviy hayotining muntazam va belgilab qo‘yilgan elementi. U Davlat madhiyasini ijro etish, Davlat bayrog‘ini ko‘tarish, o‘qituvchi yoki o‘quvchining qisqa nutqi va hafta vazifalarining e’lon qilinishidan iborat.

Marosim tuzilmasi:

1. Saflanish va salomlashish.
2. Davlat bayrog‘ini ko‘tarish.
3. Davlat madhiyasini ijro etish.
4. Qisqa tarbiyaviy nutq (ma’naviy mavzu, eslatma sana yoki haftaning ahamiyatli voqeasi).
5. Hafta vazifalari va e’lonlar.
6. Sinf rahbarlari boshchiligida o‘quvchilarni sinflarga jo‘natish.

Davlat ramzlarining maktab muhitida joylashtirilishi

Maktab binosining tashqi va ichki yuzasida Davlat ramzlari belgilangan tartibda joylashtirilishi shart. Direktor xonasi, faollar zali, kirish qismi, har bir sinf xonasida bayroq mavjud bo‘lishi yoki rasmi ko‘rsatilishi tavsiya etiladi. Davlat ramzlariga hurmatsizlik holatlari aniqlanganda darhol pedagogik chora ko‘rilishi va sinf rahbari bilan suhbat o‘tkazilishi lozim.

Muhim sanalar

Maktabning yillik tarbiyaviy rejasi quyidagi muhim sanalarni qamrab olishi maqsadga muvofiq. Jadvalda eng asosiy sanalar va ularning tarbiyaviy mazmuni ko‘rsatilgan.

Sana	Bayram / sana	Tarbiyaviy mazmun
1-sentabr	Mustaqillik kuni	Mustaqillikning qadri, milliy g‘urur, vatanparvarlik
1-oktabr	O‘qituvchi va murabbiylar kuni	Ustozga hurmat, ilmga muhabbat, kasb qadri
18-noyabr	Davlat bayrog‘i kuni	Davlat ramzlari, milliy birlik
8-dekabr	Konstitutsiya kuni	Huquqiy madaniyat, fuqarolik majburiyatlari
10-dekabr	Davlat madhiyasi kuni	Davlat ramzlari, vatanparvarlik tuyg‘ulari

Sana	Bayram / sana	Tarbiyaviy mazmun
14-yanvar	Vatan himoyachilari kuni	Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasi
8-mart	Xalqaro xotin-qizlar kuni	Onaga hurmat, oilaviy qadriyatlar
21-mart	Navro‘z bayrami	Milliy meros, bahor va yangilanish
9-may	Xotira va qadrlash kuni	Tarixiy xotira, faxriylarga hurmat, tinchlik

Milliy qadriyatlar va tarbiyaviy meros

Milliy qadriyatlar - xalqning asrlar davomida shakllangan ma’naviy boyligi. Ularda urf-odatlar, axloqiy me’yorlar, tarixiy meros, ilmiy va badiiy yutuqlar mujassam. Tarbiyaviy faoliyatda ushbu qadriyatlar yagona, bir-biri bilan bog‘liq yaxlit tizim sifatida o‘rganiladi va yosh avlod ongiga singdiriladi.

Maktab tarbiyaviy amaliyotida o‘quvchilarda ota-onaga hurmat, oilaning birligi va mustahkamligi, mehmondo‘stlik, halollik, sabr, kechirimlilik, mas’uliyatlilik, mehr-oqibat, jamoatchilik birligi va hamjihatlik kabi axloqiy-ijtimoiy fazilatlar muntazam tarbiyalanadi. Shu bilan birga ona tili va klassik adabiyotga muhabbat, milliy san’at, musiqa va raqs an’analariga ehtirom, Sharq mutafakkirlari ilmiy-falsafiy merosini qadrlash, Temuriylar davri ilmiy-madaniy yutuqlari va milliy mustaqillik tarixiga sadoqat tuyg‘ulari yoshlar ma’naviyatining o‘zagini tashkil etadi.

Tarbiyaviy faoliyatda milliy qadriyatlarni o‘quvchilar ongiga singdirishda Sharqning buyuk allomalari va mutafakkirlari merosi - Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Mahmud Zamaxshariy, Alisher Navoiy, Mirzo Ulug‘bek, Abdulla Avloniy, Cho‘lpon, Abdulla Qodiriy va boshqalarning asarlari muhim manba hisoblanadi. Ular asarlaridan kelib chiqib o‘tkaziladigan tarbiyaviy suhbatlar va sinf soatlari milliy ongni shakllantirishda yuksak samara beradi.

Maktab an’analari

Maktab an’analari - ta’lim muassasasining o‘ziga xos madaniy yuzini, o‘quvchilarning qadrli xotiralarini va maktab jamoasining birligini ifodalovchi muhim tarbiyaviy element. Har bir maktabda mavjud bo‘lishi tavsiya etiladigan an’analar:

- “Birinchi qo‘ng‘iroq” - yangi o‘quv yilining tantanali ochilishi (sentabrda);
- “So‘nggi qo‘ng‘iroq” - bitiruv sinflari uchun tantanali kuzatish marosimi (25-may);
- Bitiruv kechasi - sertifikat va attestatlar topshirilishi, rasmlarga tushish va madaniy dastur;
- O‘qituvchilar kuni - ustozlarni qadrlash, o‘quvchilar tomonidan ijodiy chiqishlar (1-oktabrda);
- Maktabning tashkil etilgan kuni - maktabning tashkil etilgan sanasi, faxriy o‘qituvchilar va bitiruvchilar bilan uchrashuv;
- “Kitob bayrami” va “Fan haftaligi” - kitobxonlik va ilmiy faoliyatni rag‘batlantirish;
- Yillik ko‘rik-tanlovlar - “Yil o‘quvchisi”, “Yil sinfi”, “Yil sinf rahbari”, “Oila bayramda” va h.k.;
- Ustozlar galereyasi - atoqli o‘qituvchilarning fotorasm va bibliografiyalari maktab dahlizida;
- Bitiruvchilar muzeyi - maktab tarixi va atoqli bitiruvchilar.

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

1. Davlat ramzlari bilan bog‘liq marosimlar shakliy emas, mazmunli, sharaf his etish ruhida o‘tkazilsin. Haftalik saflanish “rejani bajarish” emas, balki ma’naviy zaryad olish vositasi sifatida qaralsin.
2. Har bir muhim sana uchun mas’ul shaxs (ko‘pincha sinf rahbari yoki “Tarbiya” o‘qituvchisi) belgilansin va tadbir uslubiy tayyorlangan bo‘lsin.
3. Maktab an’analarini har yili takrorlash bilan birga, ularga yangilik va rang berishga harakat qiling. An’ana - takror emas, tirik jarayondir.
4. Milliy qadriyatlar bo‘yicha o‘quvchilarda chuqur tasavvur hosil qilish uchun klassik adabiyotdan parchalar, tarixiy hikoyalar va zamonaviy hayot misollaridan birgalikda foydalanilsin.
5. Bayramona tadbirlarda o‘quvchilar oddiy tomoshabin emas, faol ishtirokchi bo‘lishi ta’minlang. Ijodiy yo‘nalishlar va o‘zini namoyon etish imkoniyatlari yarating.

2.2. MA’NAVIY-AXLOQIY FAZILATLARNI SHAKLLANTIRISH

Ma’naviy-axloqiy tarbiyaning mohiyati

Ma’naviy-axloqiy tarbiya - o‘quvchining shaxsida ma’naviy idrok, axloqiy fazilat va hayotiy pozitsiyani shakllantirishga qaratilgan maqsadli pedagogik faoliyat. U “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonunning 3-moddasi, Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasi (VM-1059) va Prezident qarori PQ-4307 (“Ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish to‘g‘risida”) talablariga muvofiq amalga oshiriladi.

Ma’naviy-axloqiy tarbiyaning bir-biri bilan bog‘liq uchta komponenti ajratiladi:

- Bilim komponenti - ma’naviy-axloqiy tushuncha va me’yorlar haqida bilim (nima yaxshi, nima yomon);
- His-tuyg‘u komponenti - yaxshilikka muhabbat, yomonlikka nafrat, vijdon, sharaf, hurmat tuyg‘ulari;
- Xulq-atvor komponenti - bilim va tuyg‘ularning amaliy harakatda namoyon bo‘lishi, axloqiy odat va xulq tarzi.

Tarbiyaviy faoliyat samaradorligi aynan bu komponentning birgalikda rivojlanishi bilan baholanadi. Faqat bilim berishning o‘zi yetarli emas; o‘quvchi nafaqat bilishi, balki his etishi va amalda namoyon etishi shart.

Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasidagi asosiy yo‘nalishlar

Ma’naviy-axloqiy tarbiya jarayonida yoshlarda quyidagi tayanch fazilatlarni bosqichma-bosqich shakllantirish maqsadga muvofiq.

Vatanga sadoqat — Vatan oldidagi mas’uliyat, milliy birlik, Davlat ramzlariga hurmat va vatanparvarlik tuyg‘ularini chuqurlashtirish.

Tadbirkorlik — iqtisodiy savodxonlik, tashabbus, ish ko‘rsatish va moliyaviy mas’uliyat ko‘nikmalarini rivojlantirish.

Mafkuraviy immunitet — buzg‘unchi g‘oyalarni ajrata olish, soxta qadriyatlardan himoyalanish va tanqidiy fikrlash

Mehr-oqibatlilik — yaqinlariga e’tibor, kichiklarga shafqat, kattalarga hurmat va yordam berish.

Mas’uliyatlilik — o‘z so‘zi va harakati uchun javobgarlik, vazifa va majburiyatlarga sodiqlik fazilatlari tarbiyalanadi.

Tolerantlik — boshqalarning fikri, e’tiqodi va madaniyatiga hurmat, til va din farqlariga toqat qilish;

Huquqiy madaniyat — Konstitutsiyaviy huquq va majburiyatlarni bilish, qonunga itoat va huquqbuzarlikdan tiyilish alohida ahamiyat kasb etadi.

Innovatsion fikrlash — yangilik izlash, ijodkorlik, mustaqil yondashuv va muammoni hal qilish ko‘nikmasi

Mehnatsevarlik — mehnatning qadri, kasbiy mas’uliyat va ishni oxiriga yetkazish odati yoshlarni mustaqil hayotga tayyorlashning muhim jihatlaridir.

Ushbu yo‘nalishlar bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, ular yoshlar tarbiyasida yaxlit tizim sifatida qaraladi. Har bir yo‘nalish alohida tadbir yoki dars orqali emas, balki maktabning kunlik tarbiyaviy hayotiga singdirilgan holda amalga oshiriladi.

Yosh xususiyatlariga muvofiq vazifalar

Ma’naviy-axloqiy tarbiya bolaning yosh va psixologik xususiyatlariga muvofiq olib boriladi. Konsepsiyada belgilangan bosqichlar:

Boshlang‘ich sinflar (1-4)

Bu bosqich - axloqiy zamin shakllantirish bosqichi. Yosh xususiyati: bola hayotiy tajriba orqali, taqlid asosida o‘rganadi. Ustoz va ota-onaning shaxsiy namunasi hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Asosiy vazifalar:

- oilaga, ona tiliga, Vatanga muhabbatning birlamchi tuyg‘ularini shakllantirish;
- oddiy axloqiy tushunchalarni (yaxshilik, hurmat, mehr) singdirish;
- kundalik xulq-atvor odatlarini shakllantirish (salomlashish, kichikni siylash, kattaning gapini eshitish);
- milliy ertaklar, qo‘shiqlar va o‘yinlar orqali milliy madaniyatga muhabbat uyg‘otish.

Umumiy o‘rta sinflar (5-9)

Bu bosqich — ma’naviy ong va shaxsiy pozitsiyaning shakllanish bosqichi. O‘smirning ichki olamida ma’no izlash kuchayadi; u o‘zining “men”iga, jamiyatga va dunyoga munosabatini shakllantirayotgan paytda turadi.

Asosiy vazifalar:

- ma’naviy tushunchalarni chuqurlashtirish (vatanparvarlik, fuqarolik, mas’uliyat);
- tanqidiy fikrlash va mafkuraviy immunitetni shakllantirish;
- milliy tarix, mutafakkirlar merosi va madaniyat bilan chuqurroq tanishtirish;
- ijtimoiy faollik va ko‘ngillilik tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash;
- o‘spirinning shaxsiy va ijtimoiy o‘ziga ishonchini mustahkamlash.

Yuqori sinflar (10-11)

Bu bosqich - hayotiy pozitsiya va kasbiy yo‘nalish shakllanish bosqichi. Yigit-qiz mustaqil tanlov, javobgarlik va kelajakka tayyorgarlik ostonasida turadi.

Asosiy vazifalar:

- hayotiy pozitsiya va dunyoqarashni mustahkamlash;
- oilaviy qadriyatlarning ahamiyatini anglash;
- kasbga ongli yondashuv va fuqarolik mas’uliyati;
- ijtimoiy va mafkuraviy muammolarda mustaqil pozitsiya egallash;
- zamonaviy global muammolar (axborot xavfsizligi, ekologik tahdidlar) bo‘yicha tushuncha shakllantirish.

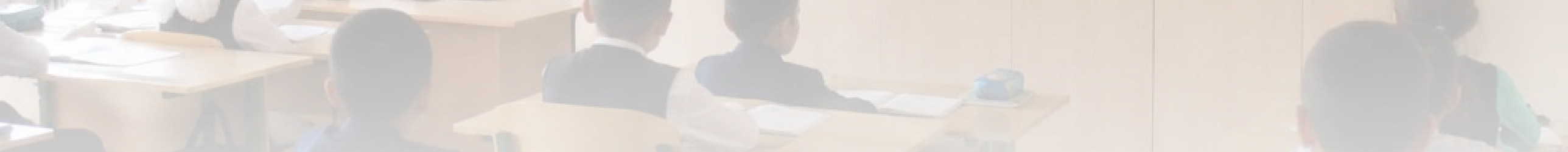
Sinf rahbarining ma’naviy-axloqiy tarbiyadagi roli

MMTV 190-son buyrug‘i bilan tasdiqlangan lavozim yo‘riqnomasiga ko‘ra, sinf rahbari sinf miqyosida ma’naviy-axloqiy tarbiya samaradorligi uchun bevosita javobgar. Uning faoliyat shakllari:

- sinf soatlarini muntazam o‘tkazish va mavzularni ma’naviy yo‘nalishlar bilan moslashtirish;
- har bir o‘quvchining shaxsiy rivojlanishini kuzatib borish va individual ish olib borish;
- ota-onalar bilan ma’naviy mavzularda muloqotda bo‘lish, oilaviy tarbiyaga ko‘maklashish;
- sinf jamoasi muhitining ma’naviy holatini saqlash (bulling, kamsitishning oldini olish);
- o‘quvchilarning yutuqlari va muvaffaqiyatlarini muntazam e’tirof etish;
- xavfli omillar (huquqbuzarlik, zararli odat, salbiy ta’sir) aniqlanganda pedagog-psixolog va direktor o‘rinbosariga xabar berish.

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

1. Ma’naviy-axloqiy tarbiyani “alohida tadbirlar to‘plami” sifatida emas, balki barcha fan va faoliyatga singdirilgan uzluksiz jarayon sifatida tashkil eting.
2. Sinf rahbarlarining tarbiyaviy mahoratini rivojlantirish uchun metodik seminar yoki trening tashkil eting (“Tarbiya kuni”).
3. O‘qituvchilar uchun ichki etika kodeksi ishlab chiqing va uni jamoa bilan birgalikda tasdiqlang. Tarbiyaning birinchi maktabi - ustozning shaxsiy namunasidir.
4. Yillik tarbiyaviy rejada aniq tadbirlar, mas’ullar va kutilayotgan natijalarni belgilang.
5. Ma’naviy-axloqiy tarbiya samaradorligini baholashda faqat tadbirlar soni emas, balki o‘quvchilarning xulq-atvori, sinf jamoasining muhiti, profilaktik ko‘rsatkichlardagi o‘zgarishlarni asos qiling.
6. O‘quvchilarning fikrini eshiting: tarbiyaviy soatlar mavzularini ular bilan birgalikda tanlash, ularning tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash tarbiyani “yuqoridan” “ichkaridan”ga aylantiradi.

2.3. TARBIYAVIY MASHG‘ULOTLAR, “TARBIYA” DARSLARI VA METODIK TAVSIYALAR

“Tarbiya” fani - maktabning markaziy tarbiyaviy vositasi

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 06.07.2020-yildagi 422-son qarori bilan umumta’lim maktablarida “Tarbiya” fani joriy etilgan. Fan to‘rt avvalgi fanni - “Odobnoma”, “Vatan tuyg‘usi”, “Milliy istiqlol g‘oyasi va ma’naviyat asoslari” va “Dunyo dinlari tarixi”ni birlashtirgan holda yagona izchil dasturga aylantirgan. G‘oyaviy o‘zagi — **“Milliy tiklanishdan - milliy yuksalish sari”** shioridir.

Fan maqsadi

Yosh avlodda mustahkam ma’naviy-axloqiy fazilatlar, vatanparvarlik tuyg‘ulari, mafkuraviy immunitet va milliy ongni shakllantirish, ularni jamiyat va davlat oldida o‘z mas’uliyatini anglagan, mustaqil fikrlovchi va ijodkor shaxs sifatida tarbiyalash.

Umumiy pedagogik yondashuv nuqtai nazaridan, fanda quyidagi mavzu yo‘nalishlari bosqichma-bosqich, o‘quvchining yosh va psixologik xususiyatlariga muvofiq o‘rgatilishi tavsiya etiladi:

- oddiy axloqiy tushunchalar, oilaga muhabbat, ona Vatan va milliy ramzlarga hurmat, halollik va yaxshilik haqidagi ibratli hikoyalar;
- milliy meros va Sharq mutafakkirlari asarlari, oilaviy va ijtimoiy axloq me’yorlari, fuqarolik tushunchasi hamda sog‘lom turmush tarzi asoslari;
- mafkuraviy immunitet va tanqidiy fikrlash, fuqarolik faolligi, huquqiy madaniyat, mehnat va kasbga ongli munosabat, axborot madaniyati va raqamli xavfsizlik;
- dunyoqarash va hayotiy pozitsiyani mustahkamlash, kasb tanlovida mustaqillik.

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

“Tarbiya” fani o‘qituvchilarining metodik tayyorgarligi alohida e’tibor talab qiladi. Direktor ushbu o‘qituvchilarning muntazam malaka oshirishini, dars sifatini muntazam nazorat qilishni va o‘qituvchilarning Konsepsiya hamda dastur yangiliklaridan xabardor bo‘lishini ta’minlashi shart.

Sinf soati - tarbiyaning operativ shakli

Sinf soati — sinf rahbari tomonidan tasdiqlangan reja asosida o‘tkaziladigan tarbiyaviy mashg‘ulot. U dars emas, balki erkin muloqot, suhbat va tarbiyaviy ta’sir shaklidir. MMTV 190-son buyrug‘iga ko‘ra, sinf soatlarini muntazam o‘tkazish sinf rahbarining majburiy faoliyat turlaridan biridir.

Turi	Maqsadi	Misol mavzular
Tarbiyaviy-axloqiy	Axloqiy tushunchalarni shakllantirish	“Halollik nima?”, “Kattalarga hurmat”, “Oila qadri”
Vatanparvarlik	Vatanga muhabbat va milliy g‘urur	“Davlat ramzlari haqida”, “Vatan himoyachilari”
Profilaktik	Salbiy odat va xavfli omillardan ogohlantirish	“Tamaki va salomatlik”, “Kiberbulling xavflari”
Huquqiy	Huquq va majburiyatlarni o‘rgatish	“Konstitutsiyaviy huquqlar”, “Bola huquqlari”
Kasbga yo‘naltirish	Kasb tanlash ko‘nikmasini shakllantirish	“Mening kelajak kasbim”, “Kasb va mehnat”
Sog‘liq-jismoniy	Sog‘lom turmush tarzi targ‘iboti	“Sport va men”, “To‘g‘ri ovqatlanish”
Ijodiy va ko‘ngilochar	Ijodkorlik va jamoaviy ruhni rivojlantirish	“Kitob bayrami”, “Bizning iste’dodlarimiz”

Zamonaviy tarbiya texnologiyalari

An’anaviy ma’ruza va savol-javob shakllaridan tashqari, tarbiya jarayonida zamonaviy interaktiv texnologiyalar keng qo‘llanmoqda. Ular o‘quvchini passiv tinglovchi emas, faol ishtirokchi sifatida jalb etadi.

Texnologiya	Tavsifi va qachon qo‘llaniladi
Trening	Ko‘nikmani shakllantirishga qaratilgan amaliy mashg‘ulot (muloqot, stress boshqaruvi, qaror qabul qilish)
Ish (rol) o‘yini	Hayotiy vaziyatni teatrlashtirib bajarish; muammoni hal qilish va empatiya rivojlantirish
Keys-study	Real yoki taxminiy vaziyatni tahlil qilish va birgalikda yechim topish
Loyiha usuli	Loyiha usuli Ma’lum maqsadga yo‘naltirilgan jamoaviy ijodiy ish; tashabbus va mas’uliyatni shakllantiradi
Munozara va debat	Bahsli savol bo‘yicha asoslangan fikr almashish; tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi
“Aqliy hujum”	Qisqa vaqtda ko‘plab g‘oya ishlab chiqarish; ijodkorlikni o‘stiradi
Brifing	Brifing Aniq mavzu bo‘yicha qisqa va aniq axborot, savol-javob; dolzarb voqea-hodisalar bo‘yicha
“Kvest” va o‘yin-tanlov	Topshiriqlarni izchil bajarish orqali bilim va ko‘nikmani mustahkamlash
Klaster va aqliy xarita	Tushunchalar o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rgazmali aniqlash

Maktab miqyosidagi tarbiyaviy tadbirlar

Sinf soatlaridan tashqari, maktab darajasida muntazam o‘tkaziladigan tarbiyaviy tadbir shakllari:

- **Haftaliklar va oyliklar** — Mustaqillik haftaligi, Konstitutsiya haftaligi, Ona tili haftaligi, Kitobxonlik haftaligi va h.k.;
- **Ko’rik-tanlovlar** — “Yil o‘quvchisi”, “Yil sinfi”, “Ilm sehri”, “Yosh kitobxon”, “Yosh shoir” va h.k.;
- **Ekskursiyalar va sayohatlar** — tarixiy joylar, muzeylar, kutubxonalar, korxonalar, oliy ta’lim muassasalariga tashriflar;
- **Uchrashuvlar** — faxriylar, atoqli kishilar, yozuvchilar, olimlar, sportchilar bilan;
- **Marafon va ko‘ngilli aksiyalari** — ekologik tozalash, xayriya tadbirlari, kitobxonlik marafonlari;

- **Bayramona tadbirlar** — yillik kalendarda belgilangan davlat, milliy va xalqaro sanalar;
- **Ijodiy kechalar va konsertlar** — musiqa, raqs, teatr, she’riyat;
- **Sport musobaqalari** — sinf va maktab miqyosida, “Umid nihollari”, “Barkamol avlod” dasturlari doirasida.

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

1. “Tarbiya” fanini ham boshqa o‘quv fanlari darajasida jiddiy nazorat ostiga oling: dars rejasini ko‘rib chiqing, ochiq darslarda qatnashing, o‘qituvchini metodik qo‘llab-quvvatlang.
2. Sinf soatlari yillik reja asosida olib borilsin va sinf rahbarlari uchun namunaviy uslubiy ishlanmalar bilan ta’minlansin.
3. Sinf rahbarlari uchun har chorakda sinf soatlari sifatini ochiq darslar yoki o‘zaro tashrif shaklida muhokama qilish tartibini joriy eting.
4. Tarbiyaviy tadbirlarda o‘quvchilarni nafaqat ishtirokchi, balki tashkilotchi sifatida jalb eting. Ularning o‘zlari tomonidan tayyorlanadigan tadbirlar ko‘proq samara beradi.
5. An’anaviy ma’ruza shaklidan voz kecching: tarbiyaviy ta’sir endi muloqot, hamkorlik va tajriba orqali yetkaziladi.
6. Iqtidorli, ijodkor o‘quvchilarni tarbiyaviy faoliyatda yetakchi sifatida shakllantiring: ular o‘rtoqlariga kuchli ta’sir ko‘rsatadilar.

2.4. KITOBXONLIK, MADANIYAT, SPORT VA IJTIMOIY LOYIHALAR

“Beshta tashabbus” - tarbiyaviy faoliyatning amaliy o‘zaglaridan biri

Besh muhim tashabbus maktabda o‘quvchilarning san’at, sport, axborot texnologiyalari, kitobxonlik va kasbiy-amaliy faoliyatga qiziqishini qo‘llab-quvvatlash uchun foydalaniladigan amaliy yo‘nalishlar majmuasidir. Ularni amalga oshirishda barcha o‘quvchilar uchun teng imkoniyat, ixtiyoriy ishtirok va xavfsizlik talablariga rioya etiladi.

Birinchi tashabbus — yoshlarning musiqa, adabiyot, rassomlik, teatr va san’atning boshqa turlariga qiziqishlarini, iste’dodini yuzaga chiqarish.

Ikkinchi tashabbus — yoshlarni jismoniy chiniqtirish, sport sohasida qobiliyatini namoyon qilish uchun zarur sharoitlar yaratish.

Uchinchi tashabbus — aholi va yoshlar o‘rtasida kompyuter texnologiyalari va internetdan samarali foydalanishni tashkil etish.

To‘rtinchi tashabbus — yoshlar ma’naviyatini yuksaltirish, kitobxonlikni keng targ‘ib qilish bo‘yicha tizimli ishlarni tashkil etish.

Beshinchi tashabbus — qizlarni kasb-hunar, tikish-bichish, pazandalik va hunarmandchilikka o‘rgatish.

1-tashabbus: Madaniyat va san’at

Bola ijodiy salohiyatini ochib berish va milliy madaniy merosga hurmatni shakllantirishga qaratilgan. Tashabbus shakllari:

- ijodiy to‘garaklar (musiqa, raqs, teatr, rasm, fotografiya);
- badiiy o‘qish va she’riyat kechalari;
- teatr studiyalari, sahnalashtirilgan asarlar;
- milliy musiqa asboblari to‘garaklari (dutor, rubob, doira);
- rassomlar bilan uchrashuvlar va ko‘rgazmalar;
- muzeylar, teatrlar, konsert zallariga tashkillashtirilgan tashriflar.

2-tashabbus: Sport va jismoniy chiniqish

“Sog‘lom tanada — sog‘lom ruh” tamoyili asosida quyidagi yo‘nalishlarda olib boriladi:

- jismoniy tarbiya darslarining sifatini ta’minlash;
- sport seksiyalari va to‘garaklari (futbol, voleybol, basketbol, kurash, shaxmat, gimnastika);
- sinflar-aro va maktablararo musobaqalar;
- “Umid nihollari”, “Barkamol avlod” dasturlari doirasida ishtirok;
- “Sog‘lom turmush tarzi” oyligi, sport bayramlari;
- yoz va qish lagerlari, sayohatlar va piyoda yurish.

3-tashabbus: Kompyuter va internet madaniyati

Talablariga muvofiq raqamli muhitda mas’uliyatli xulq-atvor zamonaviy ta’limning ajralmas qismi. Tashabbus quyidagilarni qamrab oladi:

- informatika fani sifati va mazmunini takomillashtirish;
- dasturlash, robototexnika va STEAM to‘garaklari;
- axborot xavfsizligi va kiberetika bo‘yicha sinf soatlari;
- kiberbulling, bot-firibgarlik va salbiy kontentdan himoyalanish;
- ijtimoiy tarmoqlardan oqilona foydalanish madaniyati;
- e-Maktab va internet platformalaridan ta’limiy maqsadda foydalanish.

4-tashabbus: Kitobxonlik madaniyati

Kitobxonlik tarbiyasi maktabning ma’naviy hayotidagi ustuvor yo‘nalish sifatida belgilangan. Maktab kutubxonasi sinf rahbarlari va “Tarbiya” o‘qituvchilari bilan birgalikda ishlaydi.

Asosiy vazifalar:

- yillik “Kitobxonlik haftaligi” va “Kitob bayrami”;
- “Mening sevimli kitobim” sinf taqdimotlari;
- “Yosh kitobxon” va “Eng yaxshi mutolaachi” ko‘rik-tanlovlari;
- yozuvchi va shoirlar bilan uchrashuvlar;
- o‘qilgan kitob bo’yicha munozaralar va ijodiy kechalar;

5-tashabbus: Qizlarni kasb-hunarga o‘rgatish

Qiz o‘quvchilarning kasbiy va hunarmandchilik ko‘nikmalarini shakllantirish, ularning kelajakda oila va jamiyat hayotida faol ishtirok etishlarini ta’minlashga qaratilgan. Tashabbus doirasidagi ishlar:

- tikish-bichish, kashtachilik, hunarmandchilik to‘garaklari;
- pazandalik va milliy taomlar tayyorlash mashg‘ulotlari;
- xalq amaliy san’ati (kandakorlik, gilamdo‘zlik, milliy libos elementlari) yo‘nalishlari;
- tadbirkor ayollar bilan uchrashuvlar;
- “Yosh hunarmand qiz” ko‘rik-tanlovlari;
- ko‘rgazmalar va yarmarkalar orqali qizlarning ijodiy mahsulotlarini namoyish etish.

Ijtimoiy loyihalar va ko‘ngillik (volontyorlik)

Ko‘ngillilik faoliyati - ma’naviy-axloqiy tarbiyaning eng samarali shakllaridan biri. U yoshlarga mas’uliyat, mehr-shafqat va jamiyatga xizmat qilish tuyg‘ularini amalda singdiradi. “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida” yoshlarning ijtimoiy va madaniy hayotda ishtirok etishi uchun shart-sharoit yaratishni davlat siyosatining yo‘nalishi sifatida belgilab beradi.

Maktabda joriy etilishi mumkin bo‘lgan ko‘ngillilik yo‘nalishlari:

- ekologik aksiyalar (daraxt ekish, hududni tozalash, atrof-muhitni saqlash);
- xayriya tadbirlari (kam ta’minlangan oilalarga ko‘maklashish);
- faxriylar va yolg‘iz qariyalar bilan ko‘ngillilik tashriflari;
- nogironligi bo‘lgan tengdoshlarga ko‘maklashish dasturlari;
- kichiklarga repetitorlik (yuqori sinflar tomonidan boshlang‘ich sinflarga);
- kitob almashish va kutubxona fondini boyitish loyihalari;
- ijtimoiy reklama yaratish (zararli odat profilaktikasi, sog‘lom turmush tarzi).

Direktor uchun amaliy tavsiyalar

1. “Beshta tashabbus”ning har biri uchun yillik tarbiyaviy rejada alohida modul ajrating va aniq mas’ul shaxs tayinlang.
2. Kutubxonaning faolligini yiliga bir necha bor pedagogik kengashda muhokama qilib boring; kitobxonlikni nazariy emas, amaliy harakat bilan qo‘llab-quvvatlang.
3. Sport va madaniy to‘garaklar maktabning butun o‘quvchilar tarkibini qamrab olishi zarur.
4. Iqtidorli o‘quvchilarni alohida e’tibor markaziga oling va ularning yutuqlarini maktab dahlizida, axborot stendlarida ko‘rsatib boring.
5. Ijtimoiy loyihalar va ko‘ngillilik faoliyati o‘quvchilarning o‘z tashabbusiga asoslansin: ularning g‘oyalarini eshiting va qo‘llab-quvvatlang.
6. Mahalla yoshlar yetakchisi va boshqa jamoatchilik tashkilotlari bilan “Beshta tashabbus olimpiadasi” ni hamkorlikda tashkil eting.
7. Maktab darajasida muntazam “Yutuqlar kuni” yoki “Yil iqtidorlari” tantanasini joriy eting - bu ham boshqa o‘quvchilarga ilhom manbai bo‘ladi.